

УДК 81'1+821.111-2

*Тетяна Івашина, доцент,
Київський міжнародний університет*

ДОНЖУАНІВСЬКИЙ ТЕКСТ ЯК ІМЕННИЙ ТЕКСТ КУЛЬТУРИ

У статті здійснено спробу ідентифікації літературного і культурного «феномену Дон Жуана» як Донжуанівського тексту. Основну увагу приділено окресленню етапів його формування, особливостям його інтерпретаційного коду, а також диференціації понять Донжуанівський текст літератури і Донжуанівський текст культури. Запропоновано авторську класифікацію «іменних» супертекстів.

Ключові слова: Донжуанівський текст, супертекст, X-Текст, текст культури, іменний текст, прецедентне ім'я, літературний концепт.

В статье предпринята попытка терминологической идентификации фактов повторяемости в литературе и культуре «предмета Дон Жуана» как Донжуановского текста. Основное внимание уделено обрисовке этапов его формирования, специфики интерпретационного кода, а также дифференциации понятий Донжуановский текст литературы и Донжуановский текст культуры. Предложена авторская классификация «именных» супертекстов.

Ключевые слова: Донжуановский текст, супертекст, X-Текст, текст культуры, именной текст, прецедентное имя, литературный концепт.

The article attempts to identify terminologically the Literary and Cultural phenomenon of Don Juan as 'Don Juan text'. Special attention is given to outlining the stages of its formation, to the interpretative code, and to the differentiation of Don Juan as a Text of Literature and as a Text of Culture. The author's classification of 'name' supertext has been proposed too.

Keywords: Don Juan text, supertext, X-Text, text of culture, 'name'-text, name precedent, literary concept.

З постаттю Дон Жуана – легендарного безбожника й ласого до любощів іспанського гранда – пов'язана одна з магістральних тенденцій літературно-мистецького розвитку Європи впродовж щонайменше останніх п'ятисот років. Підтверджена каталогами Л. Венстейна (Wenstein, 1959) і А.Е. Сінгера (Singer 1954, 1965, 1985, 2005) висока щільність фактів «присутності» Дон Жуана в мистецтві і культурних практиках як старої Європи, так уже і Нового світу, засвідчує слушність висновків відомого іспанського філософа культури С. де Мадаріяги, який у низці своїх знакових праць («Іспанський геній», 1923; «Дон Жуан як європейська фігура», 1946; «Портрет Європи», 1952) позиціонує Дон Жуана як постать європейського (ми уточнили б – уже й світового) масштабу. При цьому і матеріали А.Е. Сінгера, і власні спостереження, викладені у нашому кандидатському дослідженні (Тернопіль, 2002) засвідчують вихід естетичного утворення, яке традиційно презентують як «тема» чи «сюжет про» Дон Жуана, за межі суто літературного ареалу в широкий простір культури.

Водночас у сучасній гуманітаристиці не вироблено одиниці для сутнісної ідентифікації цього явища. Звичні літературознавчі терміни, якими сьогодні послуговуються науковці («традиційний сюжет», «традиційний / вічний образ / мотив / тема», «міфема / міфологема», «(світовий) тип / літературний архетип Дон Жуана»), а також авторські (про)термінологами – «донжуанівський метасюжет» (Ол. Архангельський), «донжуанівська парадигма» (І. Немировський), «донжуанівський ареал» (А. Немзер) для акцентування перманентності «предмету Дон Жуана» як об'єкту естетичного освоєння, не спроможні виразити *увесь* масштаб постаті Дон Жуана і стратифікувати його презентації як *об'єкту культури*.

Вочевидь, настав час для пошуку нових теоретико-методологічних підходів до усвідомлення сутності і меж «феномену Дон Жуана». У цьому відношенні нам видається продуктивним транс-

понування на явище повторюваності «предмету Дон Жуана» поняття «іменного тексту» і осмислення окресленого явища як *Донжуанівського тексту* літератури/культури.

Актуальність такого підходу до осмислення «вічної» теми Дон Жуана визначається тією «текстуальною революцією» [7], якої зазнає гуманітаристика східнослов'янських країн на межі ХХ і ХХІ ст. і яка полягає у «концептуалізації й дослідженні текстів культури різного рівня» [7]. При цьому сутність і термінологічний ареал поняття «іменний текст», що з'явилося в науковому обігу лише наприкінці 90-х рр. минулого століття, ще остаточно не визначені. Не існує на сьогоднішній день і його чіткої дефініції.

Тому у межах пропонованої розвідки ми взяли за **мету** спробу ідентифікації сукупності наявних на сьогодні у художніх і соціокультурних практиках людства фактів звертання до «предмету Дон Жуана» як «іменного тексту».

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**: 1) окреслити основні етапи становлення поняття «іменний текст» і систематизувати теоретичні напрацювання на ниві їх вивчення; 2) визначити місце «іменного тексту» в системі «супертекстів» і конкретизувати його зміст; 3) окреслити критерії, за якими Донжуанівський текст може бути ідентифіковано як «іменний текст» культури.

У такій площині феномен присутності в мистецтві і культурі образу середньовічного іспанського звабника розглядається уперше, що й зумовлює **новизну** обраного ракурсу вивчення т. зв. «донжуанівської теми».

Насамперед зазначимо, що дослідження «іменних» текстів є науковими студіями особливого формату, оскільки виникає на перехресті різних галузей філологічного і загальногуманітарного знання. Імпульсом для розвою текстологічних студій стала, як уже неодноразово наголошувалося, концепція «Петербурзького тексту», уперше заявлена В. Топоровим у його розвідці «О структуре романа Достоевского в связи с историческими схемами мифологического мышления», опублікованій 1973 року в Парижі [10]. У ній науковець позиціонує «петербурзький текст» як «сверхтекст» російської літератури, якому, попри його синтезований характер, притаманні усі особливості, що питомі для текстів взагалі, передусім «семантична зв'язність» [10, 277]. Ні в цій, ні в інших своїх студіях В. Топоров не подав чіткої дефініції поняття «сверхтекст», однак, саме він першим спромігся показати *механізм* виникнення такого синтетичного утворення і його інтеграції у простір національної (у даному випадку російської) культури і культурної міфології.

Відтак методологічне значення запропонованої В. Топоровим концепції «Петербурзького тексту» як єдиного проблемно-тематичного, світоглядного й естетичного цілого полягає в тому, що вона створила прецедент «міського тексту» як: а) феномену осмислення національної культури і національного семіозису; б) об'єкту наукових досліджень. У такий спосіб в царині гуманітарного знання окреслився новий модус студій, що знайшов свій подальший розвиток у концепціях «Венеціанського тексту» (Н. Медніс, 1999), «Кримського тексту» (О. Люсий, 2003), «Берлінського тексту» (Т. Урбан, 2004; Н. Нікітіна, 2005), «Лондонського тексту» (Л. Прохорова, 2005) тощо.

Водночас, поряд із формуванням цілої низки «міських» / «локальних» (останній термін належить В. Абашеву) текстів, запропонована В. Топоровим концепція Петербурзького тексту стала матрицею для структурування синтетичних текстових єдностей, які згодом ідентифікуватимуться як «іменні / персональні». Першим досвідом на цій ниві була експлікація «Пушкінського тексту», здійснена Б. Гаспаровим. У своїй книзі «Язык, память, образ» (1996) учений наголошував, що «наше сприйняття 'текстів Пушкіна'» невіддільне від того, як вони відклалися у творчій пам'яті наступних генерацій письменників і поетів і відбилися у створених ними текстах, а також від того, як ці останні у свою чергу відклалися у нашій власній культурній пам'яті і визначили нашу інтерпретуючу позицію» [3, 320]. З таких «ретроспективних проєкцій» («усвідомлюваних чи таких, що виникають інтуїтивно, в якості асоціативного нашарування») та їх взаємодій з різними елементами тексту та одне з одним і «складається те смислове середовище, в якому для нас існує феномен 'пушкінського тексту'» [3, 320].

Концепція Петербурзького і Пушкінського текстів стала добрим підґрунтям для формування цілісної теорії «супертекстів». Особливий інтерес у цьому сенсі викликає монографія Н. Медніс «Сверхтексты в русской литературе» [8], в якій феномен «супертексту» осмислюється в єдності його теоретичних і прикладних аспектів. Зокрема, розвиваючи ідеї, з одного боку, Ю. Лотмана і В. Топорова, з іншого – Б. Гаспарова, науковець, розробляє і конкретизує запроваджене В. Топоровим поняття «сверхтекст» («супертекст») і осмислює його як *загальне позначення* «складної системи інтегрованих текстів, що мають спільну позатекстову орієнтацію, утворюють незамкнуту єдність, відзначену смисловою і мовною цілісністю» [8]. Науковець наголошує «культуроцентричність» «супертексту», тобто ті «позатекстові явища, які лежать за межами достат-

ньо широких у даному випадку текстових меж і виступають по відношенню до «супертексту» як фактори генеративні, такі, що породжують його» [8].

У своїх працях Н. Медніс констатувала існування двох основних видів «супертекстів»: 1) *міських (топосних / локальних)*, вивчення яких було започатковано «петербурзькими» студіями М. Анциферова, Ю. Лотмана, В. Топорова, З. Мінц і які розгортаються навколо певної «топологічної структури»; 2) *іменних / персональних*, що конститууються як такі «за культурно-біографічними характеристиками». Н. Медніс окреслила коло «іменних текстів», зокрема, щодо російській літератури: текст Достоевського, Чеховський, Блоківський тексти, «Дантівський ареал літератури». Визначальним фактором у всіх цих випадках, за твердженням Н. Медніс, є «не лише широка представленість імені і творчості того чи іншого художника в масштабному літературному інтертексті, але, головне, *цілісність* цієї представленості при збереженні єдиного художнього коду» [8].

Продуктивність запропонованого Н. Медніс підходу засвідчують дисертації, захищені уже після появи її монографії, зокрема, присвячена дослідженню «Гоголівського тексту» дисертація Н. Константінової (2006) та «Шекспірівського тексту» – О. Демічевої (2009). При цьому необхідно зауважити, що, уводячи нове в теорії тексту поняття «іменний текст» і вільно оперуючи ним, Н. Медніс поширює його лише на ті інтегровані текстуальні утворення, що організуються як єдина тематично-сміслова цілісність *особистістю (персоналією)* видатного письменника чи поета.

Окреслені Н. Медніс у її студіях положення загальнотеоретичного й прикладного характеру зазнають розвитку в пізніших дослідженнях. Передусім заявлені науковцем «міський» та «іменний» види «супертекстів» починають ідентифікуватися як такі, що виокремлюються за критерієм *тематичної цілісності* (О. Лошаков, О. Литкіна, О. Демічева та ін.). Паралельно з цим розширюється й сам діапазон *тематичних* різновидів «супертекстів», вводиться поняття «Х-тексту» (О. Люсий, О. Литкіна), що вирізняється на основі співвіднесеності з різними референтами (подією, ситуацією, іменем, локусом) [6]. При цьому «іменні тексти» ідентифікуються лише як *один з можливих* тематичних різновидів «супертекстів» поряд з локальними та подієвими супертекстами.

Подальші студії на ниві вивчення «Х-текстів» засвідчили й їх диференціацію за «характером проявленої цілісності» як *актуальних, актуалізованих*, а також *потенційних* [6], які перебувають у «латентному» стані і можуть бути актуалізовані як нова система інтегрованих текстів у відповідності до «культурно-часового й суб'єктивного факторів» [6] на основі того «принципу ціннісно-сміслові центрації» [6], який інтерпретатор / укладач / автор «Х-тексту» вважатиме за доцільний.

З урахуванням найновіших надбань на ниві вивчення «Х-текстів» вважаємо з необхідне констатувати виникнення тенденції до розширення початкового змісту поняття «іменний текст» (зокрема, порівняно з тим, який вклала у нього Н. Медніс) за рахунок прирощення нових видів «Х-текстів», спроби реконструкції яких здійснено у найновіших дослідженнях. Так, можна стверджувати, що на сучасному етапі поняття «іменний текст» поширюється не лише на «персональні тексти» геніїв літератури на кшталт Пушкінського тексту, але й на актуальні чи актуалізовані тексти реальних особистостей, унікальних в межах інших галузей діяльності – мистецтва, науки тощо. Так, наприклад, А. Деменьова у своєму кандидатському дослідженні здійснює спробу реконструкції як іменного/персонального «Дягілевського тексту» (2010). Характерним проявом наголошеної тенденції є й назва статті С. Толстої «*Гипертекст* Владимира Николаевича Топорова» (2006), присвяченої життю видатного науковця. Беручи до уваги зазначені факти, вважаємо за доречне розуміти зміст категорії «персональних супертекстів» розширено – як таких, що потенційно розгортаються навколо постаті будь-кого з *реальних / історичних осіб*. Як різні за ступенем своєї «завершеної цілісності» «персональні тексти» можуть позиціонуватися Байронівський текст, Наполеонівський текст, Сталінський текст, Мазепа-текст тощо.

Водночас у текстологічних студіях уже спостерігаються випадки, коли тематично-смісловий центр «іменного тексту» презентується онімом на позначення не реальної / історичної / прецедентної особистості, а *фікційного* персонажу. Так, наприклад, О. Лошаков у своєму докторському дослідженні в категорії актуальних («сбывшихся») «іменних текстів» поряд з «Пушкінським текстом» називає «*Штірлиць-текст*», у якому ціннісно-смісловим центром виступає антропонім «Штірлиць», що об'єднує в єдине структурно-змістове ціле величезну кількість анекдотів і пародій про головного героя культового радянського серіалу «Сімнадцять миттєвостей весни» (тобто фікційного персонажу). О. Демічева у своєму дослідженні, присвяченому Шекспірівському тексту російської літератури, в якості прикладів «іменних супертекстів» вибудовує ряд «Байрон, Пушкін, Блок, Наполеон, *Онегін*» [4], тобто включає в одну категорію й ті системи інтегрованих текстів, що цілеспрямовано відсилають до образу прецедентної особистості, і ті, центрація яких відбувається навколо постаті прецедентного літературного персонажу («персонажного концепту» – Г. Хазагеров, Н. Володіна). До цього, поки нечисленного переліку, вважаємо за необхідне додати й

спробу окреслення «Сіндарелла/Попелюшка)-тексту» в рамках конференції «Cinderella as a Text of Culture», проведення якої заплановано у Римі в листопаді 2012 р.

Цей напрямок розвитку теоретичної думки викликає й низку запитань, на кшталт тих, які поставила у своїй розвідці Є. Четвертних: «Як чинити з *аполонівським* текстом, який виокремлює В.М. Топоров? Чи відносити його до персональних текстів чи виключити з цієї класифікації? Те ж питання виникає й щодо *елізійського* тексту, породжуючим фактором якого став *міфічний Елізіум*» [11].

Уважаємо, що логічну відповідь на таке запитання можна дати, якщо розвести й стратифікувати поняття «персональний» та «іменний текст» і розглядати останнє як *родове* (чи, послуговуючись виразом С. Воркачова, «зонтиковий термін»), тобто таке, що «покриває» ті види «супертекстів» (у тому числі й «персональні»), виокремлення й центрація яких відбувається на основі власного імені, яке виступає репрезентантом певних семантичних констант. Такий підхід дозволяє розширити межі поняття «іменний текст» і спроектувати його і в царину персональних, і локальних / міських текстів як таких, реконструкція яких відбувається на основі знаково-символічних властивостей *онімів*, що входять до складу різних тематичних груп (головним чином антропонімів, топонімів / ойконімів). При цьому слід в якості підвидів розрізняти «імена» (антропоніми, міфоніми), що є репрезентантами а) реальних осіб і б) фікційних персонажів, та топоніми, що позначають а) реальні і б) фікційні (міфічні, фантастичні) локуси.

З урахуванням запропонованого принципу стратифікації, структура категорії «іменний текст» у найбільш загальному вигляді бачиться нам як така, що об'єднує в собі такі види «супертекстів» як:

1) *персональні* «супертексти», ціннісно-смысловим центром яких виступають імена прецедентних / реальних / історичних особистостей, незалежно від сфери їх життєвої діяльності;

2) *персональні* «іменні тексти» / «іменні тексти» прецедентних *персонажів* (у першу чергу літератури та кіно) – такі, як Онегінський текст, Штірліц-текст, а також Вовочка-текст тощо; вважаємо, що до цієї категорії слід віднести і потенційно можливі системи інтегрованих текстів, що реконструюються на основі імен міфологічних персонажів (наприклад, Аполонівський текст, який був виокремлений і частково реконструйований В. Топоровим, Орфеївський текст та ін.);

3) *топосні* тексти, що, як зазначала Н. Медніс, організуються навколо певної «топологічної структури»; залежно від реальності/фікційності «місця» такі «супертексти» диференціюються як а) *локальні* (реально існуючі – Петербурзький, Київський, Пермський, Кримський тощо) і б) *фікційні* (серед актуалізованих на сьогоднішній день можна назвати поки що лише Елізійський).

Окреслені теоретичні положення дозволяють ідентифікувати Донжуанівський текст як «іменний» текст, тематично-образний і ціннісно-смысловий центр якого презентується іменем популярного літературного персонажу. Головною підставою для виокремлення Донжуанівського тексту є його відповідність одному з базових критеріїв, що висувуються в сучасному літературознавстві для семіотизованих структур, – наявність достатньої кількості прецедентних текстів, тобто таких, 1) в яких те чи інше ім'я «прозвучало» б; 2) які були б відомі більш-менш широкому колу реципієнтів культури.

Обираючи парадигму для дослідження складної й різномірної будівлі Донжуанівського тексту, слід взяти до уваги, що уже в назві знакової статті В.Топорова «Петербург и Петербургский текст русской литературы» окреслюються контури двох рівнів існування феномену цього «супертексту»: а) Петербургу як тексту літератури і б) Петербургу як тексту культури, де перший у певному сенсі «підпорядковується» другому і обіймається ним. У цій же парадигмі розгортає своє дослідження Пермського тексту і В. Абашев.

Вважаємо, що ця ж дослідницька парадигма може бути застосована й щодо структурування актуалізованого нами Донжуанівського тексту. У зв'язку з цим насамперед зазначимо, що первісно Донжуанівський текст формується як *текст літератури*. Він оформляється навколо легендарної постаті героя стародавніх іспанських переказів дон Хуана Теноріо. Завдяки тріаді знакових художніх втілень цього образу в театральні-драматичні версії XVII-XVIII ст. (Тірсо де Моліни, 1630; Мольєра, 1775; Моцарта-да Понте, 1787) відбувається кристалізація його семантичних констант, а саме ім'я стає *прецедентним*, тобто таким, актуалізація якого «ґрунтується на закріплених у свідомості носіїв культури конотаціях, що формуються художнім текстом чи низкою текстів [1, 93]. Незважаючи на те, що з плином часу зв'язок з джерелом/джерелами у цього імені може бути ослабленим (як на прикладі «імені» Дон Жуан показує у своїй розвідці Ф. Седвік [12]), а уявлення про його носія редукованими, воно «все одно вживається у відповідності з прототекстовими конотаціями чи частиною з них» [1, 93]. Зміст таких «прототекстових конотацій» щодо імені Дон Жуана визначається ідеєю незліченних любовних пригод/перемог, яка, завдяки

«пам'яті слова» (Ю. Лотман), зберігає свою актуальність і поза межами конкретного літературного твору. Саме ця семантична константа стає основою аксіологізації і семіотизації естетичної сутності, позначуваної онімом «Дон Жуан», і надалі визначає «сміслову ядро» Донжуанівського тексту, забезпечуючи його цілісність (за Ю. Лотманом – «семантичну зв'язність») як інтегрованого просторового утворення, і єдність його інтерпретаційного коду. Від моменту появи в імені «Дон Жуан» таких усталених смислових конотацій можна вести відлік формування – паралельно із подальшим розвитком літературної донжуаніани – і Донжуанівського *тексту культури*.

З урахуванням окреслених вимірів Донжуанівський текст як такий, що існує в *горизонтальному* просторі сучасної культури, може бути представлений як концентрична польова структура, що включає а) Донжуанівський *текст літератури* (вужче коло) як сукупність автономних авторських текстів, в яких Дон Жуан виступає головним чином як персонаж і б) Донжуанівський *текст культури* (ширше коло), який, окрім літературної донжуаніани, обіймає випадки «просторової фіксації» (О. Пятігорський) «імені» Дон Жуана в не-літературних соціокультурних практиках людства і повсякденному вжитку. Цей рівень існування «феномену Дон-Жуана» уможливується передусім статусом імені цього літературного персонажу як *прецедентного*, що виступає «культурним знаком, символом певних якостей, психотипів, подій, життєвих доль» [9, 143].

Така зміна «сфери побутування» – з *інтра-* на *інтертекстуальну* [5, 14], якої в процесі історичного розростання Донжуанівського тексту зазнає образно-сміслова структура, яка визначає його центр, призводить і до зміни феноменологічного статусу цієї структури – з *естетичного на ментальний*: вийшовши поза межі суто літературного вжитку, образ Дон Жуана зазнає максимального ущільнення його семантики (відсікається усе другорядне, випадкове, зайве); як такий, він включається в широку «асоціативну сітку культури» [4, 14], вислідом чого трансформується з літературного образу у *концепт* як більш глибинну й системну смислову структуру, що, окрім «культурно значущого змісту», характеризується «семіотичністю і ментальною природою» [2]. При цьому «феномен Дон Жуана» продовжує існувати і як літературний образ, але вже в структурі концепту, як його «окремий 'зріз'» (А. Сіюкова) на сферу літератури.

З огляду на те, що концепт Дон Жуана структурується на основі образу літературного персонажу, для його експлікації може бути використано термін, нещодавно запропонований Г. Хазагером, – «*персональний концепт*». Однак докладніше цей аспект проблеми ми розглянемо у подальших розвідках. На даному етапі обмежимося констатацією того факту, що саме концепт «Дон Жуан», взятий у єдності його естетично- і ментально/асоціативно-образних характеристик, виступає як той «фокусуєчий об'єкт» (Н. Медніс), що вказує на наявність у Донжуанівського тексту єдиного центру.

Назагал, викладені міркування дозволяють зробити висновок про те, що «Донжуанівський текст» відповідає основним критеріям, які сьогодні висуваються як базові для реконструкції «супертекстів»: 1) у ньому наявний тематично і образно визначений центр, що презентується у даному випадку прецедентним іменем літературного персонажу; 2) він характеризується наявністю достатньо стабільного на даному етапі кола текстів та інших типів «просторових фіксацій», що визначають тенденції його розвитку; 3) асоціативно-ментальний образ, що виникає з сукупності цих текстів, характеризується достатньою цілісністю; 4) система інтегрованих текстів, що ідентифікується як «Донжуанівський текст», характеризується властивою для «супертекстів» відкритістю, що не

У методологічному плані уведення поняття Донжуанівський текст дозволяє розв'язати давню проблему – відокремити ряд художніх творів і інших типів (кон)текстів, «семантично зв'язаних» онімом «Дон Жуан», від інших літературних/культурних рядів, зокрема тих, в яких актуалізовано «пара-типи» («para-types» – А. Сінгер [13, 7]) Дон Жуана, такі як Казанова, віконт де Вальмон, Ловелас, Bel Ami та ін.

Завершуючи виклад, зазначимо, що у межах пропонованої розвідки ми окреслили лише деякі аспекти, пов'язані з понятійно-термінологічною ідентифікацією різноструктурних проявів «присутності» Дон Жуана в культурній практиці і свідомості людства. Водночас незаторкнутими залишилися проблеми осмислення цієї інтегрованої цілісності в системі термінів «метатекст – гіпертекст – надтекст», «літературний концепт – (лінгво)культурний концепт», пошук точок взаємодії національних і загальнокультурних кодів, окреслення й опис субтекстових утворень в цілісній структурі Донжуанівського тексту. Окреслені проблемні вузли визначають напрямки подальших досліджень актуалізованого нами Донжуанівського тексту.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Боярских О. С. Прецедентные феномены со сферой-источником «Литература» в дискурсе российских печатных СМИ : 2004-2007 гг. : дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : 10.02.01 / Боярских Оксана Сергеевна. – Екатеринбург, 2008 – 239 с.
2. Володина Н.В. Концепты, универсалии, стереотипы в сфере литературоведения / Наталья Владимировна Володина [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: http://wap.fictionbook.ru/author/natalya_vladimirovna_volodina/konceptiy_universalii_stereotipy_v_sfer/
3. Гаспаров Б.М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования / Борис Михайлович Гаспаров. – М. : «Новое литературное обозрение», 1996. – 352 с.
4. Демичева Е.С. «Шекспировский текст» в русской литературе второй половины XX-начала XXI в. : автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : 10.01.01 / Елена Сергеевна Демичева – Волгоград, 2009 [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: vsru.ru/library/struktura
5. Зусман В.Г. Диалог и концепт в литературе. Литература и музыка / В.Г. Зусман. – Н. Новгород : Деком, 2001. – 168 с.
6. Лошаков А.Г. Сверхтекст: семантика, прагматика, типология: автореф. дисс. на соискание уч. степ. доктора филол. наук: 10.02.01 / Александр Геннадиевич Лошаков. – Киров, 2008 [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: <http://cendomzn.ucoz.ru/index/0-20133>
7. Люсый А. Новейшие способы описания России / Александр Люсый // Русский журнал, 14.04.08 [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: <http://russ.ru/pole/Novejshie-sposoby-opisaniya-Rossii>
8. Меднис Н.Е. Сверхтексты в русской литературе / Нина Елисеевна Меднис. – 28.01.2004 [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: <http://rassvet.websib.ru/text.htm?no=35&id=3>
9. Нахимова Е.А. Прецедентные имена, восходящие к текстам Н. В. Гоголя, в современной коммуникации / Елена Анатольевна Нахимова // Политическая лингвистика. – 2007. – Вып. 3(23). – С. 143-148.
10. Топоров В.Н. О структуре романа Достоевского в связи с архаичными схемами мифологического мышления / Владимир Николаевич Топоров // Structure of Texts and Semiotics of Culture. – Paris : Hague, 1973. – С. 225-302.
11. Четвертных Е.А. Элизийский текст в системе локальных сверхтекстов / Е.А. Четвертных // Известия Урал. государств. ун-та. – 2010, № 1(72). Гуманитарные науки. Филология [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: [http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0072\(01_\\$01-2010\)&xsl=showArticle.xslt&id=a02&doc=../content.jsp](http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0072(01_$01-2010)&xsl=showArticle.xslt&id=a02&doc=../content.jsp)
12. Sedwick F. El Burlador, Don Giovanni and the popular concept of Don Juan / Frank Sedwick [Электронный ресурс]; режим доступа до джерела: <http://www.jstor.org/discover>
13. Singer A.E. The Don Juan Theme, Versions and Criticism: A Bibliography / Armand E. Singer. – Morgantown, WV : West Virginia UP, 1965. – 350 p.